

Godešič v preteklosti in sedanjosti

Uvod

Tisočletnica obstoja nekega kraja je nedvomno velik dogodek, hkrati pa tudi priložnost za analizo dogodkov, ki so zaznamovali to na videz dolgo in na trenutke burno obdobje številnih generacij njegovih prebivalcev. Ob preučevanju arheoloških virov in zapisov, ki so skrbno shranjeni v domačih in tujih arhivih, se pred nami počasi odkriva podoba vasi, kakršna je bila nekoč. V ospredje stopajo dogodki in osebe, ki so ji vtisnili nepozabni pečat in pripomogli k njeni širši prepoznavnosti. Na plan privro mnogi spomini iz še ne tako oddaljene preteklosti, ko je življenje na vasi teklo bolj počasi in v večji soodvisnosti narave in sočloveka. Danes marsikaj od tega pogrešamo, vendar toka časa in razvoja ne moremo in ne smemo zaustaviti, prav tako kot ne smemo dopustiti, da bi se ljudje preveč odtujili med seboj. Prireditve ob tisočletnici Godešiča so najbolj nazorno pokazale, kako povezani znajo biti Godešani in kaj vse se da napraviti z dobro voljo in skupnimi močmi.

Splošni podatki o Godešiču

Gručasta vas Godešič leži na jugozahodnem robu Sorškega polja in je edino naselje v istoimenski katastrski občini. Ta se na površini 508 ha razprostira od potoka Žabnica na zahodu in reke Sore na jugu prek Proda, gozdnate Velike Dobrave in obdelovalnega sveta na Sorškem polju do glavne ceste Jeprca-Kranj. Na tem območju sta reki Sora in Sava v ledeni dobi naplavili do 100 m debelo plast proda in peska, ki sta ga potem, ko se je podnebje otopilo, postopoma odnašali in delali terase. Te se lepo vidijo med Godešičem, Lipico in Trato. Na prelomnici

Godešič je gručasta vas, ki je nastala v srednjem veku okoli podružnične cerkve sv. Miklavža. Sodi med večja vaška naselja na Sorškem polju. (foto: Zdravko Igličar)

med višje ležečo teraso Velike Dobrave, ki se prek vmesne konglomeratne terase pod cerkvijo spušča na nižje ležečo naplavljenno ravnico reke Sore, je v srednjem veku nastalo naselje, ki se je takrat imenovalo Niusazinhun oz. krajše Neussas. Vas leži na povprečni nadmorski višini 354 m. Ima kontinentalno podnebje. Poletja so topla s temperaturami, ki običajno presegajo 25 °C, v najtoplejših dneh pa se povzpnejo tudi prek 30 °C. Zime so hladne in v zadnjih letih bogate s snežnimi padavinami. Kadar z bližnjih vrhov Kamniških Alp zaveje hladen severni veter, se ozračje lahko shladi tudi pod -20 °C, v glavnem pa se zimske temperature gibajo okoli ničle. Takrat polja okoli vasi počivajo, spomladi pa na njih najprej odžene žito, ki mu malo kasneje sledi krompir in poleti koruza. Naravne razmere za njihovo pridelavo so dobre, saj večino katastrske občine prekriva kvalitetna rjava prst, medtem ko so kisla tla na Produ v preteklosti uporabljali za pašnike, danes pa manj kvalitetne travnike.

Stoletja nazaj so vas obdajali obsežni gozdovi hrasta, takrat imenovanega dob, ki je dal osnovo ledinskemu imenu Velike in Male Dobrave. Gozd je dajal vaščanom potrebni les za kurjavo in gradnjo bivališč, s krčenjem pa tudi vedno nove obdelovalne površine. Do danes so se ohranile le še večje in manjše gozdne zaplate, ki so zaradi parcelacije pravilnih oblik. Iirastovim drevesom so se postopoma pridružile še druge drevesne vrste, predvsem breze, jelše, bori in smreke. Slednje so zaradi postopnega segrevanja ozračja vedno bolj izpostavljene uničujočemu smrekovemu lubadarju. Kljub temu je gozd še vedno vabljiv za pohodnike, nabiralece gob in gozdnih sadežev, lovce in številne rekreativce, ki si v njem po napornem delavniku iščejo sprostitev in nabirajo novih moči.

Rumeno-zelene blazinice kalužnic so le del raznoliškega in živopisanega rastlinskega sveta na godeškem Produ. (foto: Andrej Rant)

Glavna vodna žila je reka Sora. Zaradi majhne-ga strinca dela pod vasjo rečne zavoje oziroma meandrirajo in ob tem odlaga prod in pesek. Zato so tu nastala obširna prodišča, po katerih se ta del inenuje na Produ. Starejši domačini se z nostalgijo spominjajo poletnih ur, ki so jih preživeli na Sorinem obrežju, se hladili v njeni vodi in tu napravili prve samostojne zamahc. V Soro se izlivajo manjši potočki in nekoliko bolj vodnata Struga, ki pod vasjo ustvarjajo obširen zamočvirjen svet. Tu spomladi zacvetijo prvi zvončki, žafrani in spominčice, za njimi pa kalužnice in v plitvinah Žerovčeve luže zlato-rumeni irisi. Tu boste na prehodu opazili srne, zajce, in če boste imeli srečo, tudi čapljo, vodomca ali pižmovko. Včasih prileti tudi raca mlakarica. Tu raste protje, ki ga večše roke pletarjev še znajo spremeniti v košare, jerbace ali cvetnonedeljske butare. Te so že od nekdaj sestavni del predvelikonočnega časa, ki je narekoval posebna opravila v vsakdanjem življenju in razbijal ustaljeni tok vsakdana¹.

Godeški govor spada k škofjeloškemu narečju, ki je eno od narečij rovtarske narečne skupine. Po izgovarja-

¹ Andreja Uršič, Geografski pregled katastrske občine Godešič, v: Godešič skozi tisočletje 1006-2006, Godešič 2006, str. 22-34.

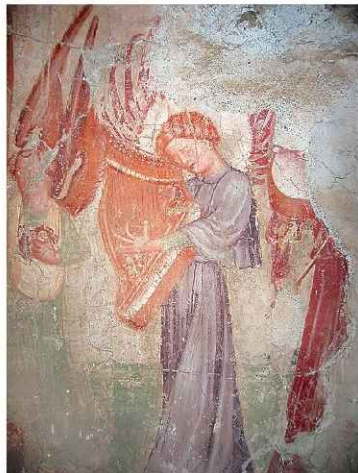
vi se že bistveno loči od gorenjskega govora, ki ga govorniki na bližnji Senici in Ladji. Zaradi zunanjih vplivov, ki so posledica izobraževanja in preseljevanja, avtohtoni godeški govor vse bolj izginja. Tako kot vse bolj izginja stara vaška arhitektura. Pozornemu obiskovalcu pa vseeno ne bodo ušli čudoviti detajli na Štefanovi, Čikovi in Žargarjevi kmetiji, ki so še iz freišinških časov. Takšne so npr. baročna okenca in portali na južni steni Čikove hiše ali oboki triladijskega Štefanovega hleva, ki slonijo na dveh vrstah lahkih baročnih stebrov iz 18. stoletja. Gre za t.i. obokanje s kapami, ki so si ga lahko privoščili le premožnejši in naprednejši kmetje. Sedanji gospodar jim po ustnem izročilu pripisuje starost 270 let. Posebne pozornosti so deležna tudi hišna vrata pri Gosarju, ki kažejo bogato motiviko ljudskega rezbarstva naših prednikov. Danes lepo prenovljeno Budnarjevo kužno znamenje pa nas spominja na hude čase, ko je leta 1599 po vasi pustošila kuga.

Osrednja kulturna znamenitost na vasi je cerkev sv. Miklavža (Nikolaja), ki je v prvotni obliki stala že leta 1291. Takratna cerkevica je bila precej manjša od današnje, imela je pravokotno ladjo in s polkrožno apsidno zaključen prezbiterij. V naslednjih stoletjih so jo večkrat povečali in prizidali. Prvič že v srednjem veku, ko so jo dvignili za en meter in prizidali gotski prezbiterij. V baroku so prizidali najprej lopo (1726) in nato še kapelo sv. Frančiška Ksaverija (1738–1749). Freske na zahodni fasadi (Poslednja sodba) so delo goriških oz. furlanskih mojstrov iz časa okoli leta 1400. Ob prizidavi lope so bile nekoliko poškodovane. Res škoda, saj je priznani umetnostni zgodovinar dr. France Stele zapisal, da so ene najlepših, kar jih je videl. Freske apostolov v prezbiteriju so nekoliko mlajše, nastale so okoli leta 1530 ter po barvi in kompoziciji kažejo na mojstra Jerneja iz Loke. Leta 1911 jih je restavriral impresionist Matej Sternen, ki se je takrat za nekaj časa naselil v vasi. Glavni oltar je poznega zlatega tipa iz okoli leta 1700².

Detajl angela z glasbilom na freski Poslednje sodbe iz prve polovice 15. stoletja. Zaradi lope, prizidane v baroku, je ta del freske ostal skrit na njenem podstrešju. (foto: France Stele)

V nišah Budnarjevega kužnega znamenja so freske križanja, sv. Miklavža, sv. Vincencija ter sv. Mohorja in Fortunata. Po starih osnovah jih je leta 1992 narisal akademski slikar Franc Novinc. (foto: France Stele)

² France Štukl, Podružnična cerkev svetega Miklavža, v: Godešič skozi tisočletje 1006–2006, Godešič 2006, str. 325–338.

Naravne in kulturne znamenitosti povezuje v celoto Godeška učna sprehajalna pot, ki ob pomoči tiskanega vodnika vodi obiskovalca skozi vas, Dobrave in Prod. Zasnovana je v krogu z začetkom in koncem pri prostorih krajevne skupnosti.

V okoli 200 hišah je po podatkih zadnjega popisa prebivalstva (2002)³ živel 663 prebivalcev, od tega 327 moških in 336 žensk. Največjo starostno skupino so predstavljali prebivalci, stari od 20 do 39 let. Bilo jih je 223 oz. 34 %. Četrtna prebivalstva (159) je bilo mlajšega od 20 let, malenkost manj (155) 40–59 let, slaba petina (121) 60–85 let in manj kot odstotek (5) starejših od 85 let. Povprečna starost Godešanov je bila 39,5 let, kar je malenkost več od slovenskega povprečja in že nakazuje na postopno staranje prebivalstva.

Naselje stanovanjskih hiš na Muri, ki je nastalo po letu 1970 ob novi trasi ceste Jeprca–Škofja Loka. (foto: Aleksander Igličar)

Konstantnemu naraščanju števila prebivalstva sledimo celotno 20. stoletje, najbolj občutno pa po letu 1961. Od takrat se je število Godešanov povečalo za 177 oseb oz. 59 %, v celotnem stoletju pa podvojilo. Vzrok za hitro rast prebivalstva so bila predvsem nova delovna mesta v naglo razvijajoči se industriji, skoncentrirani v obratih na Trati, v Škofji Loki in Retečah, ugodne prometne povezave z bližnjim Kranjem, Medvodami in Ljubljano, kamor se dnevno vozi na delo precejšnje število vaščanov, in stanovanjske novogradnje.

Večina Godešanov je zaposlenih v industriji, storitvenih in družbenih dejavnostih, medtem ko se je število čistih kmetov, ki so še po drugi svetovni vojni predstavljali večino prebivalstva, zmanjšalo na skromne 3 % aktivnega prebivalstva. Delež le-tega je ob popisu znašal 46 %, preostalih 54 % so predstavljali predšolski otroci, učenci in upokojenci. Po letu 1990 so v vasi zaradi zapiranja in prestrukturiranja delovnih mest v bližnjih industrijskih obratih začela delovati tudi številna manjša podjetja in obrtniki. Dve od njih, Starman, d. o. o., in Planen, d. o. o. sta se razvili v podjetji, ki sta znani širom po Sloveniji. Poleg njih je na dan 31. decembra 2004 opravljalo obrtno, trgovsko in storitvene dejavnosti še 33 obrtnikov in podjetnikov. Pri tem niso vsi tisti, ki imajo dejavnost registrirano na naslovih izven Godešiča. Najbolj zastopane stroke so inštalaterstvo in energetika, elektro dejavnost in prevozne storitve.

Izobrazbena struktura vaščanov je povprečna. Od 538 oseb, starejših od 15 let, je imela ob popisu leta 2002 četrtna (ne)popolno osnovno in prav toliko poklicno šolo, tretjina srednjo šolo in vsak osmi višjo ali visoko izobrazbo. Nepismenih oseb v vasi ni bilo. Zadnje je zabeležil popis leta 1961.

³ Maja Bertoncelj, Alenka Štarnan in Uroš Alič, Godešič ob popisu prebivalstva leta 2002, v: Godešič skozi čisočletje 1006–2006, Godešič 2006, str. 191–199.

Kljub temu da je rodnost v zadnjih desetletjih upadala, se za mladi rod ni bati, saj se v zadnjem času spet več družin odloča za tri in več otrok. Ob zadnjem popisu je bilo takšnih 21 od skupno 193 družin, z enim otrokom 64 in z dvema otrokoma 61. Brez otrok je bilo 47 družin. Kot družina je definirana življenjska skupnost oseb v okviru zasebnega gospodinjstva. Kot tip družine prevladuje klasična zakonska skupnost, stanujoča v eno- ali večdružinski hiši. Leta 2002 so na Godešiču našli 225 stanovanj. Vsa so bila v zasebni lasti fizičnih oseb. Večina je bila zgrajena ali prenovljena po drugi svetovni vojni, še posebej veliko med leti 1960 in 1985, ko so na robu vasi nastali povsem novi stanovanjski predeli (na Muri, na poseki Martanovega boršta, delno na Matajevcih).

Vaščani se že od nekdaj radi družijo, letos pa so jih še dodatno povezale prireditve ob praznovanju tisočletnice vasi. V program so se aktivno vključila vsa društva na vasi – gasilci, ki praznujejo letos 95 let neprekinjenega delovanja, Rdeči križ, ki se posveča humanitarnim ciljem in športno društvo Kondor. Slednje deluje že od leta 1966 in je do sedaj zabeležilo vrsto vidnih uspehov v nogometu, namiznem tenisu in gorskem teku. Društvo vsako leto organizira tek na Osolnik, ki šteje za državno prvenstvo v gorskih tekih. Njegovi člani se redno udeležujejo triatlona jeklenih in v svojih kategorijah posegajo po najvišjih mestih. Janko Krek se je v letošnjem letu povzpel na najvišji vrh severne Amerike – Mount Mc Kinley. Pred dvema desetletjema pa je v petih alpinističnih odpravah v Himalajo sodeloval Uroš Rupar.

Vas je v širšem slovenskem merilu znana tudi po prof. dr. Jožetu Rantu, ustanovitelju stomatološke klinike v Ljubljani, voditelju judenburškega upora Antonu Hafnerju, profesionalni športnici plavalki Anji Čarman, udeleženci olimpijade v Atenah, in akademskem slikarju Francu Novincu, odličnemu krajinarju, ki ga odlikuje izrazit kolorit in motivika iz domačega okolja. Številnim razstavam doma in v tujini se je decembra 2006 po tridesetih letih spet pridružila razstava v domači vasi. Svoj pečat kraju dajejo že več kot 50 let tudi člani ansambla Jaz pa ti, ki so tudi v jubilejnem letu velikokrat poskrbeli za glasbeno spremljavo in dobro vzdušje na prireditvah.

Zgodovinski pregled

Življenje je na tem delu loškega ozemlja obstajalo že v daljni preteklosti. O tem nam govore halštatske gomile na robu Male Dobrave, v katere so tedanji prebivalci po-

Godeški gorski tekači, udeleženci teka na Osolnik 2005. Prva vrsta: Erik Gartner, Uroš Bertoncelj, Marko Hafner, Izток Avguštin in Anja Hafner. Druga vrsta: Rok Bertoncelj z nečakom, Peter Bertoncelj in Dare Avguštin. Stojijo: Marko Bečan, Jože Hafner, Štefan Križaj, Stane Gaber, Zvone Hafner, Janez Debenc in Andrej Bertoncelj.

Kopači pri izkopavanju gomile A v godeških Dobravah leta 1958. (fototeka Loškega muzeja)

in manjših gomil, razporejenih v gruclah ali posamič. Prva izkopavanja so pod strokovnim vodstvom dr. Pavleta Blaznika, prof. Franceta Planine ter dr. Rajka Ložarja in ob finančni podpori godeškega rojaka dr. Jožeta Ranta opravili že leta 1940, naslednja pa sodelavci Loškega muzeja leta 1958. Izkopanine, med katerimi so ostanki posodja, nakita in orodja, so danes na ogled v arheološki zbirki Loškega muzeja v Škofji Loki.⁴

Kaj se je dogajalo v naslednjih stoletjih, ko Keltov ni bilo več tu, lahko le slutimo. Več podatkov imamo šele od konca 10. stoletja, ko postanejo zemljiški gospodje na Loškem škofje iz Freisinga na Bavarskem. Cesar Oton II. jim je leta 973 podelil v fevd obsežno posest v porečju Selške in Poljanske Sore in na Sorškem polju. Prvi darovnici iz 30. junija je 23. novembra sledila še ena, s katero je freisinško posest na Loškem med drugim razširil tudi na ozemlje na levem bregu potoka Žabnica, kjer se danes nahaja vas Godešič. Čeprav podelilni listini omenjata posamezna naselja, kot npr. Lonca (Stara Loka), Sabniza (Žabnica), utrdbo Bosisen in cesto, ki je vodila v Kranj, kar vse kaže na obstoj neke že kultivirane pokrajine, je bilo podeljeno ozemlje še redko naseljeno in je sililo novega lastnika v dodatno, zelo intenzivno doseljevanje. Tu moramo torej iskati osnove nove naselbine Godešič in krajevnega imena Niusazinhun oz. Neusass, kar so raziskovalci slovenili kot Nova vas, Novo selo. Kolonizacija je bila po mnenju raziskovalcev

kopavali svoje pokojne. Arheologi jih datirajo v peto stoletje pred našim štetjem. Kje se je nahajala gomilnemu grobišču pripadajoča naselbina, zaenkrat ni znano. Raziskave nakazujejo dve možnosti – v bližnji sosesčini gomil oziroma na pobočju Osolnika, na kar kaže ledinsko ime Gradišče. Ta možnost ni zanemarljiva, saj vemo, da so Kelti pogosto izbirali lokacije svojih grobišč onkraj rek. Prevoz pokojnika čez reko je namreč simboliziral prehod iz tostranstva v onostranstvo.

Najdišče na Mali Dobravi je predlagano, da se razglasi kot kulturna dediščina. Doslej so odkrili 54 večjih

Freisinški škof Egilbert na perorisbi Johanna Nepomuka Maaga; 1772/73. (Erbistum München und Freising, AEM Cim MS 1)

⁴ Jože Štukl, Halštatsko gomilno grobišče v Godeških Dobravah, v: Godešič skozi tisočletje 1006–2006, Godešič 2006, str. 42–48.

freisinske loške zgodovine izvedena z viški domačega prebivalstva iz okoliških naselbin in ne s pomočjo bavarskih priseljencev, ki jih je zemljiški gospod naseljeval na druge dele Sorškega polja. Kot dokaz za to navajajo stara ledinska imena, ki so na tleh godeškega urada povsem slovenska. Takšna so tudi osebna imena in priimki, ki so zapisana v urbarju iz leta 1501. Že takrat se omenjata priimka Gosar in Križaj, ki sta se ohranila do današnjih dni; eno sicer kot domače hišno ime.

V več kot osemstoletni zgodovini loškega gospostva je škofovsko mitro in palico freisinske škofije nosilo 47 škofov. Z enim od njih – Egilbertom – je godeška zgodovina še posebej tesno povezana, saj se v času njegovega škofovanja (1006–1039) ime Godešič oz. v nemškem zapisu Niusazinhun prvič omenja v arhivskih virih. Zapisano je v notici, ki govori o menjavi 140 oralov velike posesti na Godešiču, za »ravno toliki kos zemlje v Tagernbachu na Bavarskem«, ki sta jo sklenila imenovani škof in neki serv Diotmar. Kaj je škofa vodilo k temu dejanju, bo za vedno ostalo skrivnost. Res pa je, da so se njegovi nasledniki prav kmalu zavedeli storjene »napake« in odnujeno posest kupili nazaj ter ponovno zaokrožili freisinsko zemljiško posest na tem delu Sorškega polja.

Notica se pod naslovom *Commutatio Diotmari* nahaja na foliju 273 kodeksa, shranjenem pod signaturo Bayl IStA, IIL Freising 3a v Bavarskem državnem arhivu v Münchnu. Besedilo se v latinskem izvirniku in slovenskem prevodu glasi takole⁵:

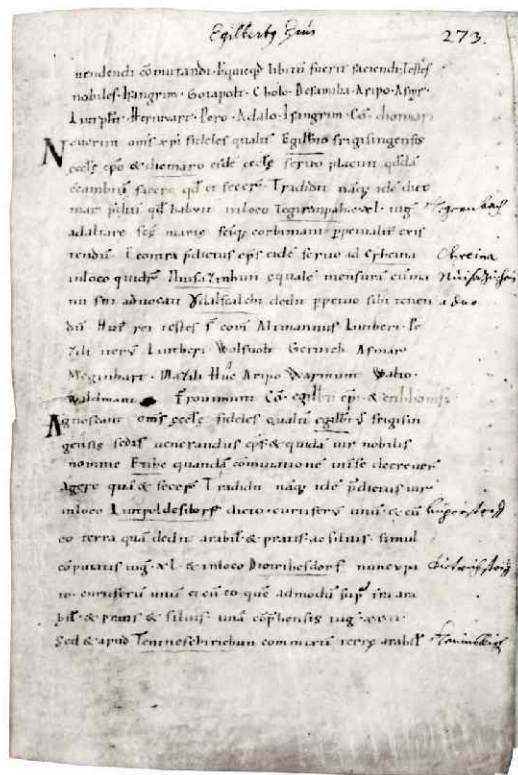
Commutatio Diotmari

Noverint omnes Christi fideles, qualiter Egilberto Frigisingensis ecclesie episcopo et Diemaro eiusdem ecclesie servo placuit quoddam concambium facere quod et fecerunt. Tradidit namque idem Dietmar predium quod habuit in loco Tegiranpach CXL iugera ad altare sancte Marie sanctique Corbiniani perpetualiter existendum. Econtra predictus episcopus servo ad Crhcina in loco qui dicitur Niusazinhun equalem mensuram cum manu sui advocati Odalscalchi dedit perpetuo sibi tenedum. Huius rei testes sunt: Comes Altmanus. Liutheri. Pezili. Iterum Liutheri. Wolfuolt. Geruich. Asmar. Meginhart. Mazili. Huc. Aripo. Warmunt. Walto. Waldmant. Frouimunt.

Diotmarjeva zamenjava

Naj vedo vsi kristjani, da sta freisinski škof Egilbert in Diemar, servus iste škofije, sklenila narediti zamenjavo, kar sta tudi storila. Dietmar je namreč na oltar svete Marije in svetega Korbinijana izročil v trajno last posestvo [v velikosti] 140 oralov, ki ga je imel v kraju Tegiranpach. V zameno za to je omenjeni škof po svojem odvetniku Odalscalchu temu servu na Kranjskem, v kraju, ki se imenuje Niusazinhun, dal v trajno last [posestvo] enake velikosti. Priče tega dejanja so: grof Altmanus, Liutheri, Pezili, še en Liutheri, Wolfuolt, Geruich, Asmar, Meginhart, Mazili, Huc, Aripo, Warmunt, Walto, Waldmant in Frouimunt.

⁵ Matjaž Bizjak, *Commutatio Diotmari* in prvo pričevanje o obstoju Godešiča v pisnem viru, v: *Godešič skozi tisočletje 1006–2006*, Godešič 2006, str. 51. Besedilo je povzeto po objavi v: *Die Traditionen des Hochstifts Freising* (v nadaljevanju TF), II. Band (926–1283), ed. Theodor Bitterauf, Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte, n. s., 5 (München 1909), št. 1391, str. 252–253. Prevod je delo dr. Matjaža Bizjaka.

Stran iz freisinske tradicijske knjige Codex Egilberti z zapisom notice o zamenjavi posesti na Godešiču. (original hrani Bavarski državni arhiv v Münchnu)

srednjem veku je namreč pojem familia predstavljal nekakšno personalno zvezo od nekega zemljiškega gospoda odvisnih ljudi, ki so zanj opravljali razne donosne in vplivne službe, največkrat vojaško-obrambnega ali upravnega značaja in v zameno za to uživali podeljeno posest. Diotmarjeva je obsegala 140 orolov, kar je približno 50 ha in jo lahko umestimo v red velikosti 5 do 10 hub (kmetij). Gre torej za osebo, ki je sodila v krog zemljiških posestnikov znotraj škofijskega gospodstva.⁶

Godešič se v notici navaja z nemškim imenom Niusazinhun (pravilno Niusazingun), čemur bi po imenju raziskovalca toponimov mag. Silva Torkarja še najbolj odgovarjala slov-

Notica je bila v originalu zapisana na kos pergamenta in čez nekaj desetletij prepisana v kodeks. Tu se za originalom izgubi vsaka nadaljnja sled. Najverjetneje so ga takrat zavrgli, saj ni bilo več potrebe po njegovem nadaljnjem hranjenju. Vsebina zapisa je kratka in jedrnata ter skoncentrirana le na bistvo pravnega dejanja. Nič nam ne pove o glavnih akterjih posestne menjave. Podatke o njih moramo iskati v drugih virih. Iz njih je razvidno, da je bil škof Egilbert ena najmarkantnejših in zelo izobraženih oseb nemškega cesarstva. Vrsto let je bil vodja vladarske pisarne in eden osrednjih cesarjevih zaupnikov, za kar je cesar freisinsko škofijo obdaril s številnimi posestvi na Štajerskem, v Spodnji Avstriji in na Bavarskem. Kot škof se je v cerkveno zgodovino zapisal tudi kot reformator, saj je z veliko vnemo ponovno oživiljal benediktinske samostane v okolici Freisinga in se posvečal gospodarski reformi škofije.

O Diotmarju vemo dosti manj. Izraz serv kaže na to, da gre za pripadnika nesvobodne salmiliac nekega zemljiškega gospoda – v tem primeru freisinskega škofa. V

⁶ Matjaž Bizjak, *Commutatio Diotmari* in prvo pričevanje o obstoju Godešiča v pisnem viru, v: *Godešič skozi tisočletje 1006–2006*, Godešič 2006, str. 56–57.

enska različica Novaki.⁷ V kasnejših srednjeveških ter delno tudi novoveških zapisih zasledimo le še skrajšano verzijo Newsass, v različnih obdobjih zapisano v različnih pravopisnih izvedbah (Nivsaze, Newsaeze, Newsass, Neusaß), ki pomenijo v slovenskem prevodu Nova vas, Novo selo in kažejo na načrtno kolonizacijo, s katero so začeli freisinški škofje kmalu po prevzemu posesti.

Današnje ime Godešič je morda še starejše, le da ga v nemških zapisih niso uporabljali. Po vsej verjetnosti izhaja iz osebnega imena Godeša, ki je ljubkovalna oblika zloženega slovenskega in staroslovenskega osebnega imena Godemir oz. Godeslav. Ta imena so bila v 10. in 11. stoletju kljub pokristjanjevanju ponekod še vedno živa. Še ob izidu zbornika Godešič skozi tisočletje 1006–2006 smo bili prepričani, da je bilo slovensko ime za Godešič v pisnih virih prvič zapisano šele sredi 18. stoletja, novejši podatki pa dokazujejo, da že dosti prej. Iz objave vizitacijskega zapisnika škofa Pavla Bizancija, sufragana in generalnega vikarja oglejskega patriarha, nastalega po vizitaciji oglejskih župnij na Kranjskem leta 1581 (vendar v prepisu iz druge polovice 17. ali začetka 18. stoletju), je razvidno, da je bilo slovensko ime za Godešič vendarle zapisano že v 16. stoletju, in sicer kot Gudesiz.⁸

Oddaljeno zemljiško posest so freisinški škofi obiskovali le poredko, nekateri med njimi morda nikoli. Zanj so v njihovem imenu skrbeli oskrbniki, ki so sprva delo opravljali v lastni režiji ob pomoči hlapcev. T. i. pridvorno gospodarstvo potrjuje Noticia bonorum de Lonca iz leta 1160, ki velja za prvi obširnejši zemljiški popis loškega gospodstva. V okolici Škofje Loke je škof ustanovil štiri dvore s središči v Starem Dvoru, Žabnici, Bitnjah in na Godešiču. Godeškemu je bilo okoli leta 1160 podrejenih 20 podložnikov na Godešiču in sosednjih Retečah.⁹ Neraziskane arheološke izkopanine, na katere so domačini naleteli pred leti, nakazujejo, da je bilo središče godeškega dvora morda na robu terase pod cerkvijo sv. Miklavža. Dvoru pripadajočo posest je Blaznik lociral na Sorskem polju blizu današnje ceste Jeprca–Kranj. Na tem delu franciscejski kataster še leta 1825 omenja štiri orale dominikalnih njiv in travnikov¹⁰, do danes pa se je ohranilo ledinsko ime Župnce.

Pridvorno gospodarstvo se je ohranilo do konca 13. stoletja, ko je bila zaključena kolonizacija Sorskega polja in z urbarjem popisana celotna freisinška loška posest. Gospodstvo je bilo upravno reorganizirano in po novem razdeljeno na urade, ki so se še pred letom 1501 preimenovali v župe. Načelovali so jim župani. Godešanom je že od vsega začetka pripadal svoj urad, ki je poleg Godešiča vključeval še sosednje vasi Reteče, Gorenjo vas, del Senice, Pungert in Gosteče, po ukinitvi urada v Prašah (pred 1501) pa še vasi Jamo in Praše. Takšna ureditev se je nato ohranila do leta 1803, ko se je s sekularizacijo zaključilo več kot osem stoletij dolgo obdobje freisinškega loškega gospodstva.

⁷ Silvo Torkar, *Imeni Godešič in Niusazinhun*, v: *Godešič skozi tisočletje 1006–2006*, Godešič 2006, str. 225–232.

⁸ Sporočilo mag. Silve Torkarja z dne 22. avgusta 2006. Podatek je našel v knjigi dr. Janeza Hoeflerja, *Trije popisi cerkva in kapel na Kranjskem in slovenskem Štajerskem s konca 16. stoletja*, SAZU, Viri za zgodovino Slovencev, šesta knjiga, Ljubljana 1982.

⁹ Matjaž Bizjak, *Commutatio Diotmari* in prvo pričevanje o obstoju Godešiča v pisnem viru, v: *Godešič skozi tisočletje 1006–2006*, Godešič 2006, str. 50.

¹⁰ France Šnukl, *Sprehod po vaseh reteške župnije*, Zgodovinski oris, v: *Kronika župnije Reteče*, Zbornik ob 150-letnici obstoja župnije Reteče pri Škofji Loki, Reteče 2001, str. 312.

Čikova kmetija spada med historične domačije v vasi. Baročna okna in kamniti portali na hiši so še iz freisinskih časov. (foto: France Stele)

novonastalih kajž. Njihova velikost je ustrezala eni tretjini grunta. Do konca freisinske dobe (podatke imamo za leto 1780) se je njihovo število povzpelo na 18. Vas je takrat štela 44 hiš in 283 prebivalcev.¹¹

Večina godeških hiš je bila vseskozi podložna freisinskemu škofu oz. loškemu gospodstvu. Posest drugih gospodstev in imenj je bila na Godešiču skromna. Puštalski graščini sta pripadali dve hubi (Jurca, Korošč) in ena kajža, beneficijo sv. Trojice, ki ga je v začetku 16. stoletja ustanovil premožni loški meščan Wolfgang Schwarz, Tonetov grunt (danes Kozina), župnišče v Stari Loki pa Čikov grunt.

Godešani so imeli znotraj gospodstva posebne zadolžitve. Vse freisinsko odbobje so škofu s konji tovorili vino z njegove posesti na Dolenjskem (Klevč) in iz primorskih krajev, loškemu oskrbniku pa dostavljali stvari, ki jih je nakupil v Ljubljani. Za vožnje so kmetje dobivali oves, seno pa samo po sv. Martinu, ko konjev niso mogli več pasti in na poti krmiti s svežo krmo. Kadar so na gosposočinskih objektih – utrdbah, grajskem hlevu, kopališču – potekala večja gradbena ali obnovitvena dela, so tovorili tesarski les in pesek, poleg tega pa vsako leto še dogovorjeno število voz slame in trave za potrebe grajskega hleva. Iz njega so spravljali gnoj na grajske vrtove in njivo, ki so jo bili dolžni ograjevati. Nadalje so skrbeli, da je bil grajski travnik v godeškem uradu vedno pokošen, trava posušena in pripeljana v grajski skedenj. Po potrebi so dovažali vodo v grajski vodnjak in nalagali drva v apnenico, kadar je gosposočina žgala apno.¹² K podložniškim obveznostim so poleg vozne tlake spadale še davščine in razne dajatve, ki so razvidne iz zapisov v urbarjih in ki jih ni bilo malo. Okoli leta 1500 so poleg žita – pšenice, rži, ovsa, ječmena – v naturi oddajali še lan, hmelj in živino. Dajali so jih jeseni ob sv. Mihaelu, ko je bila letina pospravljena, in spomladi ob sv. Juriju, ko so zaloge v gosposočinski kašči že pošle. Poleg stalnih naturalnih dajatev so kmete bremenile še razne občasne dajatve,

Noticia bonorum de Lonca še ne navaja podatkov o številu hub na Godešiču, nekoliko mlajši urbar iz leta 1291 pa že omenja 18 hub (kmetij), podložnih freisinskemu škofu, katerim moramo prišteti še nadaljnjih osem, ki so bile podložne drugim zemljiškim gospodstvom. Skupno torej 26. Število historičnih kmetij se nato do začetka 19. stoletja ni več bistveno spreminjalo. Marsikje se je spremenila le njihova velikost, čemur so od 16. stoletja dalje botrovali delitve kmetij na račun

¹¹ Pavle Blaznik, Škofja Loka in loško gospodstvo 973–1803, Škofja Loka 1973, str. 411.

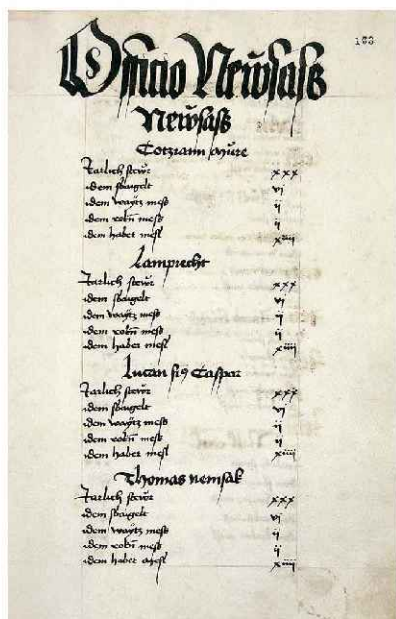
¹² Pavle Blaznik, Škofja Loka in loško gospodstvo 973–1803, Škofja Loka 1973, str. 68 in 137.

kot npr. mrtvaščina, ki so jo dajali ob menjavi gospodarja. Takrat je šla iz hleva najboljša žival. Kasneje so to obveznost poravnali v denarju. Prav tako jih je udarila po žepu vsakokratna menjava na škofijskem tronu, prodaja kmetije, odselitev iz gospostva, pečatnina za izstavljene dokumente itd. Hudo obremenitev je predstavljala tudi desetina, ki je bila cerkvenega izvora in je na Godešiču pripadala freisinskemu škofu.¹³

Glavna gospodarska panoga na vasi je bilo poljedelstvo. Na njivah okoli vaške naselbine in na Sorškem polju so gojili razne vrste žita, poljščine, deteljo in lan. Krompir se pojavi pozno in so ga sprva sadili le kot krmilno rastlino za domače živali. Šele po letih hude lakote in terezijanskih reformah je našel mesto tudi v človeški prehrani. Mnoge njive na Sorškem polju so bile po podatkih iz srede 18. stoletja posejane z lanom kot osnovno surovino za platnarstvo. Količine, ki so jih pridelali Godešani, so povsem zadoščale za kritje domačih potreb po platnu. Platnarstvo je bilo splošno razširjena obrt zlasti med kajžarji in gostači. Iz njihovih vrst je izhajala tudi večina krojačev, čevljarjev, zidarjev in tesarjev. Iz tega časa imamo tudi najstarejše podatke o vaški gostilni, medtem ko je podeželska trgovina živela že sredi 16. stoletja. Takrat je bilo v celotni godeški župi sedem trgovcev.¹⁴ Živinoreja je bila na Sorškem polju važno dopolnilo poljedelstvu. Redili so goveda, konje, prašiče, perjad in celo ovce, kar je bila svojevrstna posebnost v tem delu freisinske loške posesti.

Pričakovali bi, da so bile razmere loških podložnikov, ki so imeli cerkvenega zemljiškega gospoda, boljše od tistih, ki so spadali pod posvetno gosposko, in da zato med freisinskimi podložniki ni bilo nesoglasij in upornosti. V resnici je bilo precej drugače. Ne le Žabničani in Bitenjci, tudi Godešani so veljali za uporne podložnike. Upirali so se ob kmečkih uporih leta 1491, 1515 in 1635 ter se sredi 17. stoletja tožarili z loškim oskrbnikom, češ da jim nalaga preveliko robotnino.¹⁵ S tožbo niso uspeli, kar pa jih ni pripeljalo na pota slepe pokorščine. Ob izbruhu velikega tolminskega punta leta 1713 so bili spet »na nogah«. Pritoževali so se zaradi prevelikih taks in nepravilnosti pri pobiranju raznih dajatev ter spet iskali zaščito pri cesarju. Tudi tokrat neuspešno.

Prav tako niso šli povsem mimo njih turški vpadi. Ljudsko izročilo pravi, da so jih nekoč,

Vpis podložnikov godeškega urada in njihovih dajatev v urbarju iz leta 1501. (foto: Boris Jurca, Arhiv Republike Slovenije)

¹³ Pavle Blaznik, Škofja Loka in loško gospostvo 973–1803, Škofja Loka 1973, str. 139, 232 in 297.

¹⁴ Pavle Blaznik, Škofja Loka in loško gospostvo 973–1803, Škofja Loka 1973, str. 220 in 280–282.

¹⁵ Robotnina je denarna obveznost za odkupljene obveznosti iz naslova tlake.

Pripovedka o borbi Godešanov s Turki je med vaščani še živa in je dala navdih za lesorez Alojza Igličarja. (foto: France Stele)

ko so prodirali proti Škofji Loki, počakali na ravnicah pred Traškim grabnom in jim nagnali strah v kosti, da so »šli kot blisk nazaj proti Ljubljani«. Še posebej naj bi se izkazal Peter Jugovic (Jugučev). Pisnih virov, ki bi to potrdili, nimamo. Ostaja le ljudska razlaga, da je ledinsko Na Plisku nastalo prav iz besede blisk, in dejstvo, da Turki v Škofjo Loko, ki jih je leto za letom s strahom čakala, niso nikoli vdrli.

Povsem nesporne dokaze pa imamo za primer kuge, ki je v vasi razsajala leta 1599. Kuga je najprej izbruhnila v dveh hišah, ker pa so kužne bolnike skrivali in primerov 14 dni niso prijavili gospostvu, se je bolezen razširila po vsej vasi in celo zunaj njenih meja. Gospostvo je v strahu pred epidemijo razglasilo karanteno. Nihče ni smel zapuščati vasi, s hrano in svečami jih je oskrboval loški oskrbnik. Mrliče so pokopavali na posebnem kužnem britofu v Dobravah, daleč stran od vaše naselbine in pokopališča na Fari.¹⁶ Verjetno v zahvalo, da je kuga že naslednje leto prenehala, so domačini v 17. stoletju na robu vasi postavili slopsto kužno znamenje. Danes je v privatni lasti in strokovno restavrirano. V štirih nišah so freske Križanja, sv. Miklavža, sv. Vincencija in sv. Mohorja in Fortunata, delo domačina, akademskega slikarja Franca Novinca.

Godešič je ostal v mejah freisinškega gospostva do leta 1803, ko je avstrijska država zaradi posledic izgubljene vojne s Francozi v severni Italiji podržavila vsa cerkvena posestva v Avstriji in na Bavarskem. Med njimi je bila tudi obsežna posest freisinške škofije. Takratnemu škofu Jožefu Konradu so vzeli status posvetnega kneza in vse pravice, ki so izhajale iz zemljiške posesti. Podržavljeno gospostvo je ostalo teritorialno nespremenjeno. Zamenjali so se le lastniki in ime. Po novem se je imenovalo kameralno (državno) loško gospostvo. V upravnem oziru je spadalo pod kranjsko-goriško deželno glavarstvo s sedežem v Ljubljani. Dežela Kranjska je bila razdeljena na tri kresije (okrožja), znotraj teh pa na številne krajevne občine. Godešič je skupaj s sosednjimi vasi spadal v krajevno občino Jama in pod ljubljansko kresijo.¹⁷

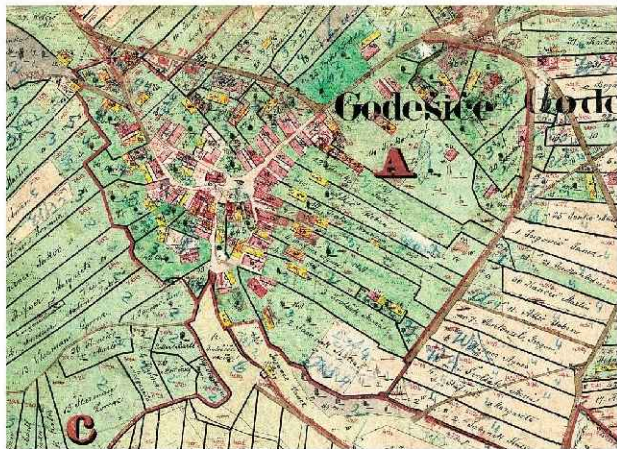
Leta 1809 je avstrijsko vladavino za krajši čas prekinil prihod Francozov. Ti so v naše kraje prinesli svoj upravni sistem, ki je temeljil na političnih občinah ali merijah. Za Godešič je to v upravnem smislu pomenilo nove spremembe. Skupaj s 25 drugimi naselji je bil vključen v merijo Stara Loka, ki je bila sestavni del širšega kantona (okraja) Škofja Loka, ta pa sprva distrikta (okrožja) Ljubljana in od leta 1812 distrikta Kranj. To je bilo le eno od številnih okrožij

¹⁶ France Štnikl, Pod freisinškimi gospodi, v: Godešič skozi tisočletje 1006–2006, Godešič 2006, str. 70.

¹⁷ Arhiv Republike Slovenije, Jožefinski kataster za Kranjsko, t. c. 90.

znotraj Ilirskih provinc s središčem v Ljubljani.¹⁸

Po Napoleonovem porazu je bilo ozemlje nekdanjih Ilirskih provinc znova vrnjeno Avstriji. Naši kraji so se spet znašli pod okriljem habsburške monarhije, ki je na tleh nekdanjih Ilirskih provinc, z izjemo Dalmacije, ustanovila Ilirsko kraljestvo. V njegovih mejah je Godešič pričakal revolucionarno leto 1848. Že naslednje leto so ga ukinili. Avstrijci so po vrnitvi v naše kraje obnovili star upravni sistem in ga le malenkostno kombinirali s francoskim. Nekdanje razmeroma velike francoske občine – merije so preimenovali v glavne občine (Hauptgemeinde), sestavljene iz podobčin oz. krajevnih občin (Ortsgemeinde). Obsegale so eno ali več manjših naselij. Godešič je imel v tem času status podobčine, ki je obsegala samo vas Godešič in je spadala pod glavno občino Stara Loka.¹⁹ Glavne občine so vodili nevoljeni oz. imenovani višji rihtarji, podobčine pa rihtarji, včasih imenovani tudi podrihtarji. Iz tega časa (1830) je znan podžupan Andrej Alič (Proj).

Središče vasi na karti franciscejskega katastra, narisani leta 1826. Z rdečo barvo so označene zidane, z rumeno pa lesene stavbe. (brani Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki)

Ozemlje podobčin je postalo teritorialna osnova katastrskim občinam, na katerih temelji franciscejski kataster, ki so ga kot tretjega po vrsti, za terezijanskim in jožefinskim, za Kranjsko izdelali med letoma 1823 in 1826. Gre za prvi kataster, opremljen tudi z barvnimi katastrskimi mapami. Katastrska občina Godešič je dobila oznako L 64. Obsegala je 858 oralov in 1.544 kvadratnih sežnjev ozemlja, kar pomeni preračunano v današnje mere 495 ha. O Godešiču pravi zapis takole: »V jugozahodnem delu ozemlja te občine leži edini kraj Godešič s hišami in gospodarskimi poslopji, ki se nahajajo poleg podružnične cerkve. Njihovo okolico tvorijo travniki s sadnim drevjem, ki jim na severu in jugu sledijo orne površine, na zahodu pa boljše košenine. Južno od vasi se v znatnem obsegu razprostirajo pašniki, ki segajo skoraj do njiv in travnikov v bližini glavne ceste. Gozdovi ležijo raztreseni med ostalimi kulturami vsepovsod po občini.«²⁰

Vas je leta 1830 štela 298 prebivalcev, od tega 145 moških in 153 žensk, ki so naseljevali 50 hiš. Polovica teh je bilo že zidanih (25), preostale delno zidane – delno lesene (4) ali v ce-

¹⁸ Janez Šumrada, Prebivalstvo v slovenskih predelih Napoleonove Ilirije, *Zgodovinski časopis*, 52/1998, str. 57.

¹⁹ Janko Polec, *Kraljestvo Ilirija, prispevek k zgodovini razvoja javnega prava v slovenskih deželah*, 1. del, Ljubljana 1925, priloga št. 1: Upravna razdelitev Kranjske leta 1817, str. 313.

²⁰ Arhiv Republike Slovenije, Franciscejski kataster za Kranjsko, k. o. Godešič, cenilni operat.

Godešani imajo večino gozdov v Dobravah, na Produ in pobočjih Osolnika. Že od nekdaj so jim dajali les za stavbarstvo in kurjavo. (foto: France Stele)

mesa. To so jedli le izjemoma ob velikih praznikih ali posebnih opravilih. Žejo so si tešili z vodo. Viške pridelkov so prodajali na tedenskih sejmihi v Škofji Loki, kamor je vodila srednje dobro urejena občinska cesta. Tako kot stoletja nazaj so gojili pšenico, oves, ječmen, ajdo, repo, proso in deteljo, v majhnih količinah pa še krompir, zelje, stročnice in lan. Krmo za živino so kosili na travnikih, ki so zaradi suhe lege in prodnatih tal dajali le sladko travo, prav tako pašniki. Paša je bila še vedno močno prisotna in je zagotavljala dobršen del živinske krme. Pasli so na ozarrah njiv in skupinskih pašnikih. Na tiste čase še danes spominjata ledinski imeni Podgone in Podgonska pot, po kateri so živino zvečer gnali napajat na Strugo. Gozdovi so bili zaraščeni z listnatim in iglastim drevjem in so domačine oskrbovali z lesom za gradnje in kurjavo ter s steljo za nastiljanje živini. Na vrtovih v bližini hiš so sadili sadno drevje žlahtnih in navadnih sort. Prevladovale so jabolane, hruške, slive in orehi.

Umirjeni ritem vsakdana je prekinilo leto 1848. Revolucionarna vrenja, ki so preplavila srednjo Evropo, so pljusknila tudi na Kranjsko. Padec fevdalnega družbenega reda je bil neizbežen in le še vprašanje časa. Z jesenjo 1848 se začenja obdobje nove dobe in karizmatičnega cesarja Franca Jožefa, ki je habsburško monarhijo nato vodil skoraj sedem desetletij, dokler se ni njegova življenjska pot končala sredi vihre prve svetovne vojne (1916). Komorno zemljiško gospodarstvo Loka je bilo, tako kot vsa druga zemljiška gospodarstva, ukinjeno. S tem so odpadle vse podložniške obveznosti do nekdanjih zemljiških gospodov v osebnem in stvarnem pogledu. Zemlja je bila z zemljiško odvezo dodeljena kmetom, ki so bivšim lastnikom zanj odplačali del njene vrednosti. Preostalo je poravnala država. Ob koncu fevdalne dobe je bilo v vasi 27 gruntov, 6 podsedov (tretjinskih gruntov), 9 kajž ter 8 hišarjev in

loti lesene (20). Za eno hišo nimamo podatka.²¹ Gospodarska poslopja so bila še vsa lesena in tako kot vse hiše pokrita s slamo. Nobeno poslopje ni bilo protipožarno zavarovano. Vsi domačini so se ukvarjali s poljedelstvom in živinorejo. Statistika navaja 6 konj, 52 volov, 78 krav, 52 telic in mladih bikcev ter 14 ovc. Večina živine je bila domače pasme in prireje. Prehrana je bila sestavljena iz živil, ki so jih sami pridelali, in sicer kruha, moke, mlečnih izdelkov, zelenjave, stročnic in sadja, kislega zelja, repe in

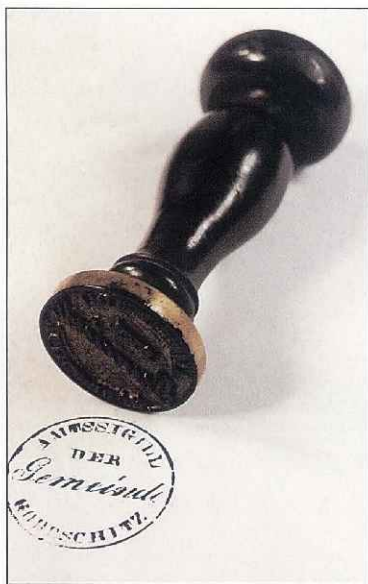
²¹ France Študel, Sprehod po vaseh reteške župnije, Zgodovinski oris, v: Kronika župnije Reteče, Zbornik ob 150-letnici obstoja župnije Reteče pri Škofji Loki, Reteče 2001, str. 325.

novalistov.²² V takšnem obsegu je vas sodila med večja naselja na Sorškem polju.

Med prve poteze novega cesarja je sodila modernizacija državne uprave. Godešič je bil v prvem obdobju po revoluciji samostojna krajevna občina, ki je spadala pod okrajno glavarstvo v Kranju. Škofja Loka takrat še ni imela svojega glavarstva, imela pa je svoj davčni urad, katerega meje so se povsem pokrivala z mejami loškega sodnega urada. Volitve župana in občinskega zastopa (sveta) so bile izvedene do 25. oktobra 1850, pri čemer je veljalo načelo, da so morali biti župan in svetniki z območja domače občine. Po podatkih iz leta 1854 (objavljenih leta 1857) je krajevna občina Godešič obsegala ozemlje katastrskih občin Godešič, Reteče in Suha in je vključevala 998 prebivalcev, od tega 312 Godešanov.²³ Podobno kot druge manjše občine se je otepala s finančnimi težavami in nizko izobrazbeno ravno vodstva. Obdobje samostojne godeške občine je leta 1866 zaključila nova upravna reforma, ki je Godešič vključila v meje teritorialno reorganizirane občine Stara Loka, kjer je ostal do začetka druge svetovne vojne.

V cerkvenem oziru je spadal Godešič do leta 1804 pod prafaro s sedežem v Stari Loki. Ko se je iz nje leta 1804 izločil nekdanji vikariat Škofja Loka in se preoblikoval v samostojno župnijo, je za seboj potegnil vse podružnice v spodnjem delu Poljanske doline in na jugovzhodnem delu Sorškega polja. Med njimi je bila tudi soseska sv. Miklavža na Godešiču. Takšne cerkvene meje so potem obveljale do leta 1848, ko je nastala samostojna lokalija v Retečah. Njen nastanek so z darovnicami v obliki zadolžnic omogočili posamezni bolj situirani domačini iz Godešiča, Reteč in Gorenje vasi. Med Godešani so bili to Valentin Hafner, Jernej Golar, Franc Šnajder in Primož Bertoneclj. Za ustanovitev domače župnije so namenili štiri zadolžnice v skupni vrednosti 920 gld., ki so letno prinašale 46 gld. obresti. S tem so močno razbremenili preostale Godešane, ki so vsako leto doplačali le še razliko do 75 gld., kolikor je znašala celotna denarna obveznost godeške soseske za vzdrževanje samostojne župnije in njenega duhovnika.²⁴ Prvi je to mesto 26. februarja 1849 zasedel Jurij Zupančič.

Godeške družine so bile v drugi polovici 19. stoletja velike in so v povprečju štejele okoli 6 članov. Pri tem so zajeti v statistiko tudi hišni posli, ki z družinskimi člani ponavadi niso bi-

Pečatnik godeške občine v letih od 1850 do 1866.

²² France Šnidl, Sprehod po vaseh reteške župnije, Zgodovinski oris, v: Kronika župnije Reteče, Zbornik ob 150-letnici obstoja župnije Reteče pri Škofji Loki, Reteče 2001, str. 325.

²³ Abecedni spisek imen vseh slišč, grašin, gradov in gradičev v kranjski vojvodini, Deželni vladni list za kranjsko vojvodino, VI. del, št. 8/1857, Ljubljana 1857, str. 28–214.

²⁴ Judita Šega, Ustanovitev župnije, v: Kronika župnije Reteče, Zbornik ob 150 letnici obstoja župnije Reteče pri Škofji Loki, Reteče 2001, str. 56–65.

Fotografije otrok iz konca 19. stoletja so bile na podeželju prava redkost. Na fotografiji je Alojzija Jugovic (Jugučeva), kasneje poročena s Francem Starmanom (Slugovim). Fotografija je nastala leta 1905. (last Stefke Šimič)

je gorelo v zgornjem koncu vasi, v nedeljo po velikem šmarnu 1890 pa na Matevževem podu, od koder se je ogenj, ki so ga zanetili razposajeni otroci, razširil še na sosednji gospodarski poslopji. Največjo škodo je napravil požar pred veliko nočjo 1887. V dobri uri je pogorelo 60 poslopij, od tega 27 hiš, ter streha in zvonik podružnične cerkve sv. Nikolaja. Ljudje so v trenutku ostali brez vsega, edino, kar so lahko rešili, so bila življenja.

Med dogodke, ki so močno zaznamovali drugo polovico 19. stoletja, sodita tudi izgradnja železniške proge in šole v sosednjih Retečah. Gorenjska proga je prek godeških njiv in travnikov stekla leta 1870. Slovesnega odprtja železniške postaje na Trati so se udeležili številni Godešani in z velikim zanimanjem čakali na prvi vlak, ki je 14. decembra 1870 ob 11. uri in 34 minut prisopihal iz Ljubljane. Železnica je odprla novo pot v svet in omogočila nova delovna mesta. Tu je našel delo Rudarjev Miha in morda še kdo od domačinov. Spet druge je popeljala v svet. Nekatere le do bližnjega Kranja ali Ljubljane, posameznike pa naprej po Evropi in v Ameriko. Slednjih je bilo malo, tako da o večjem valu izseljevanja na tuje ne moremo govoriti.

Za šolanje godeške mladine je skrbela enorazredna ljudska šola v Retečah. Zgrajena je bila leta 1893 ob veliki finančni pomoči duhovnika Primoža Bertoneclja z Godešiča, ki je zanjo v oporoki

li v sorodu, so pa v sobivanju z njimi sestavljali tesno povezano hišno skupnost. Število ožjih družinskih članov je od družine do družine nihalo in je bilo odvisno predvsem od tega, koliko otrok je preživelu zgodnje otroštvo. Ženske so rojevale leto za letom, tako da je bilo med najstarejšim in najmlajšim otrokom tudi po dvajset let razlike, včasih še celo več. V povprečju se je vsako leto rodilo 9,3 otrok. Nezakonskih je bilo malo. V evidencah iz obdobja med letoma 1849 in 1873 jih naštejemo samo deset (4 %). Njihove matere so bile v šestih primerih kmečke hčere in v štirih kajžarska in bajtarska dekleta. Umrljivost otrok do drugega leta je bila velika in je prispevala znaten delež k letni statistiki umrlih. V povprečju je v obravnavanem obdobju umrlo 7,16 vaščanov na leto. Otroci zaradi božjasti, raznih nalezljivih bolezní in telesne šibkosti ob rojstvu, odrasli pa zaradi jetike, vodenice in starostne opešanosti organizma. Hujših epidemij nalezljivih bolezní ni bilo, razen v letih 1850 in 1870, ko je razsajala gríža in obakrat zahtevala pet otroških življenj.

Hujša nadloga so bili požari, ki so povzročili veliko gmotno škodo in za zmeraj spremenili podobo vasi. Pri cerkvi in pod njo je 22. maja 1875 pogorelo šest posestev, 22. avgusta 1889

namenil 1.700 gld. Drugo je prispevala država. Pred tem so bili šolske izobrazbe deležni le redki fantiči, ki so obiskovali škofjeloško deško šolo, in tisti otroci, ki so se osnov branja, pisanja in računanja učili pri duhovniku Stanislavu Šrancu. Reteška šola je bila do leta 1929 enorazrednica, nato dvorazrednica in po izgradnji novega šolskega poslopja (1938) štirirazrednica. Prvotna šola je stala na mestu med današnjo šolo in kulturnim domom.

V čas pred prvo svetovno vojno sodi tudi ustanovitev najstarejšega društva v vasi – Gasilskega društva. Prvi

poskus leta 1908 se je zaradi nasprotovanja tedanjega župnika Janeza Meršolja izjalovil. Bolj uspešni so bili leta 1911 in od takrat društvo neprekinjeno deluje. V prvi odbor, izvoljen na občnem zboru 2. aprila 1911, so bili z Godešiča izvoljeni Jakob Starman (Žnidar), Franc Kuralt (Tonačev), Janez Hafner (Lovričkov), Janez Lukančič (Knolman), Peter Jugovic (Juguč), Janez Starman (Žargar), Štefan Križaj (Petričk), Jože Volčič (Jakuc), iz sosednjih Reteč Franc Jenko (Lipar) in Gorenje vasi Anton Jenko (Fik). Prizadevanja, da bi čim prej zgradili svoj društveni dom, je leta 1914 preprečila vojna.

Prva svetovna vojna je globoko zarezala v vaško zgodovino. V naslednjih štirih letih je odšlo na bojišča širom po Evropi 69 Godešanov, od katerih se jih 15 ni nikoli več vrnilo domov, 9 pa je ostalo invalidov za vse življenje. Pričakanja o kratkotrajnem spopadu, v katerem bodo na hitro opravili z nasprotnikom, božične praznike pa spet praznovali v miru in družinskem krogu, se niso uresničila. Spremenila so se v dolgo izčrpavajočo vojno svetovnih razsežnosti, kakršne do sedaj še niso poznali. Splošna mobilizacija je poleti 1914 pod orožje vpoklicala vse za vojno sposobne moške v starosti od 21 do 42 let. Prvo leto so bili na vojaških naborih potrjeni večinoma mladi fantje in redki posestniki. Na Godešiču je vojaško suknjo obleklo 26 vaščanov. Z dolгими transporti, ki so se dan za dnem pomikali po železnici, so jih poslali na vzhodno bojišče – v Galicijo –, kjer se je Avstro-Ogrska vojskovala z Rusijo. Tu so padle prve žrtve med Godešani. Druge preživele so leta 1915, ko je v vojno na strani nasprotnika stopila Italija, prestavili k reki Soči. Z odprtjem soške fronte se je vojna tesno približala našim krajem. Niso je več občutili le vojaki, ampak vedno bolj tudi civilno prebivalstvo v zaledju fronte.

Prvi vojaški tren se je na Godešiču utaboril junija 1915. Od takrat dalje so bili s krajšimi presledki prisotni ves čas do konca vojne. Prenočevali so pod šotori, v šupah, pod kozolci s plajši in na kmečkih podih. Ponavadi so ostali nekaj tednov in se nato premaknili bliže frontnim položajem na Primorskem. Sama prisotnost vojaštva vaščanov še ne bi tako motila, če ne

Godeški gasilci in narodne noše pred odhodom k maši na Florjanovo nedeljo 2005. (foto: Simon Starman)

Tonkovi na domačem dvorišču junija 1917. Zadaj ob hiši stoji neznan avstro-ogrski vojak.

država ukazala za potrebe vojaške industrije pobrati vse kotle za žganjekuho in baker s streh, slednjič pa še večino bronastih zvonov. Godeški so zadnjič zapeli 13. decembra 1916. Nato so prišli vojaki in vaščani so lahko le nemo strmeli in se solzili, ko so jih pometali iz cerkvenega zvonika in odpeljali.

Sicer pa so domačini z avstro-ogorskimi vojaki živeli v zglednih odnosih, če pustimo ob strani razne drobne kraje hrane in posamezne primere nalezljivih bolezni. Močno so se razmere poslabšale le jeseni 1917, ko so se začele v naše kraje valiti trume pruskih (nemških) vojakov, ki so se skupaj z avstro-ogorskimi pripravljali na odločilni preboj soške fronte. Domačinom so za vedno ostali v spominu po nasilnosti, neolikanosti in tatvinah. Iz shramb in kleti so odnašali poljske pridelke in prekajeno meso, pokradli so skoraj vse kokoši, velik del posušene krme za živino in velike količine slame. Za kurjavo so sekali jablane, smrekova in hrastova drevesa, v sili pa kurili kar z okenskimi polkni, latami iz kozolcev in vrtnimi ograjami. Škoda, ki so jo napravili, je na marsikateri kmetiji znašala več tisoč kron. Po preboju soške fronte se je zaledno vojaštvo v začetku novembra 1917 razšlo. Od takrat naprej so se na Godešiču zadrževali le še tu in tam za krajši čas.²⁵

Dolga in izčrpavajoča vojna je zahtevala vedno nove in nove vojake; ne le zrele fante in može, ampak tudi komaj osemnajstletne mladeniče in že osivele gospodarje. Za polja so medtem skrbeli žene in otroci ob pomoči najetih kmečkih delavcev. Da so jih lahko plačale, so smele že od začetka vojne zaprositi za posebno denarno pomoč. Letine so bile povprečne in bi v običajnih razmerah omogočile normalno preživetje. Nikakor pa ne v vojnih časih, ko je moral pridelek zadoščati za preživetje kmečkih družin, neagrarnega mestnega prebivalstva in

bi neprestano trepetali za tisto malo živeža, kolikor ga jim je še ostalo po vseh obveznih oddajah, ki jih je zahtevala država in jih je bilo z vsakim nadaljnjim letom vojne vedno več. Pomanjkanje je bilo čutiti na vsakem koraku. Primanjkovalo je hrane, obleke, obutve, petroleja, tobaka, kurjave in drugega. Težak položaj so poskušali reševati z raznimi nabiralnimi akcijami v denarju (Rdeči križ) in različnih surovinah. Tudi v reteški šoli in župniji so zbirali obleko, obutev, različne kovine, volno in celo robidovo listje. Leta 1916 so se razmere tako zaostrole, da je

²⁵ Judita Šega, Prva svetovna vojna, v: Kronika župnije Reteče, Zbornik ob 150 letnici obstoja župnije Reteče pri Škofji Loki, Reteče 2001, str. 96–118.

ogromne armade avstro-ogrskih vojakov. Ti so ravno tako tolkli pomanjkanje, kar nam zgovorno opisuje v svojih spominih domačin dr. Jože Rant.

Zadnje leto vojne je bilo v avstro-ogrski vojski čutiti vedno večje razsulo. Na krizo so že v začetku leta 1918 opozorila vedno pogostejša dezertiranja in prvi upori vojaštva. Ti so se nadaljevali v pomladni čas, ko je pod vodstvom Antona Hafnerja, Vincencovega z Godešiča, v Judenburgu izbruhnil velik upor 17. pešpolka t. i. kranjskih Janezov. Zahtevali so konec vojne, vrnitev domov in svobodno domovino. Upor je vojska krvavo zadušila, štiri voditelje pa obsodila na smrt z ustrelitvijo. Vpričo upornega polka so jih usmrtili 16. maja 1918 in jih še istega dne pokopali za pokopališkim zidom. Od tu so jih leta 1923 prekopali na ljubljanske Žale.

Ko so se po podpisu kapitulacije začeli vračati domov izmučeni in sestradani vojaki, med njimi ni bilo Antona Bertoncija (Aleševoga), Janeza Brenčeta (Gareževoga), Franca Čarmana (Čarmanovega), Janeza Dolinarja, Antona, Franca in Janeza Hafnerja (Vincencovih), Janeza Igličarja (Tišlarja), Janeza Jamnika (Pavharjevega), Petra Jugovica (Juguča), Janeza in Jožefa Kalana (Rožmanovih), Janeza Krmelja (Matevškovega), Tomaža Krajnika (Dolinarjevega) in Franca Kuralta (Tonačevoga). Njihove življenjske poti so se za vedno končale na bojiščih v Galiciji, na Doberdobski planoti, na Goriškem, v Karnijskih Alpah in na Tirolskem ter neznano kje v italijanskih zaporih.

Nekoč mogočna avstro-ogrška monarhija se je sesula v prah. Namesto nje so se na izpraznjenem zemljevidu srednje Evrope pojavile nove države; med njimi je bila tudi Država Slovencev, Hrvatov in (Vojvodinskih) Srbov. To je bila prva povojna politična tvorba, kamor so kratek čas spadali tudi Godešani. S 1. decembrom 1918 jo je zamenjala Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev na čelu z dinastijo Karadžordževićev. Dobri dve desetletji trajajoči državi, ki se je vmes preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo, je dajalo pečat burno strankarsko življenje, številne koalicijske vlade, vedno večji centralizem in unitarizem ter stalna nesoglasja med Srbi in Hrvati, ki so slednjič pripeljala do atentata na kralja Aleksandra. Med obiskom v Marseillu so ga 9. oktobra 1934 ustrelili hrvaški separatisti. Njegova smrt je močno odjeknila po vsej državi, tudi na Godešiču. Kakršen koli vladar je že bil, vseeno je bil njihov kralj in ob njegovi smrti se jih je lotevala negotovost. Šolarji so se od njega poslovili s komemoracijo v reteški šoli. Kompas, ki je jugoslovansko zunanjo politiko do takrat usmerjal proti Franciji, se je v naslednjih letih začel vse bolj odmikati od nje in dobivati nove koordinate. Jugoslavija se je vse bolj približevala fašističnemu

Vaško središče s štirno in lipo okoli leta 1938. Zadaj levo Bernardova hiša, Jakova hiša in blev ter Žargarjeva hiša, desno Matevževa hiša in blev. (foto: Jože Rant)

Uršn konec leta 1938. Vzdolž ceste si na desni strani sledijo Uršna, Rudarjeva, Vrbanova, Mežnarjeva in Žerovčeva hiša in na levi nova Lovričkova stanovanjska hiša z gostilno. (foto: Jože Rant)

toliko tudi Narodno socialni stranki. Tako je vsaka od njih dobila po enega odbornika v občinskem svetu. Tudi leta 1936 so Godešani glasovali drugače kot Retečani in Gorenjci. Takrat se je za mesto starološkega župana na listi Jugoslovanske radikalne zajednice potegoval Janez Avguštin (Rbic) iz Reteč. Zmagal je z dvotretjinsko večino. Zanj so v Retečah in Gorenji vasi glasovali tako rekoč vsi, na Godešiču pa jih je kar enajst podprlo bivšega župana in gostilničarja Antona Hafnerja s Trate.

Vas je imela na zunaj še vedno agrarni značaj, vendar ne več tako izrazitega kot pred sto leti. Ob bok poljedelstvu in živinoreji se je vedno bolj širila tudi obrt. Vas je imela v 30. letih dva kolarja, tri čevljarje, po enega sedlarja, mizarja in kovača in vsaj tri krojače. Lovriček se je ukvarjal z gostilno, Tonkovi s trgovino. Ludvik Habjan (Ložičar) je leta 1933 registriral obrt nasekavanja pil in že pred vojno zaposloval šest delavcev.²⁶ Vsem naštetim je bila obrt osnovna gospodarska dejavnost, s katero so preživljali sebe in svoje družine. Tam, kjer je bilo obdelovalne zemlje za preživljanje premalo, družine pa velike, so kot dodatno dejavnost izdelovali škafe in izdelke iz protja. Precej vaščanov je našlo delo v razvijajoči se tekstilni industriji (Škofjeloška predilnica, Šešir) in lesni trgovini na Trati (Heinrihar, Dolenc) ter industrijskih obratih v Kranju in na Jesenicah.

Po podatkih iz leta 1937²⁷ je bilo v vasi 72 hiš in 348 prebivalcev. Posestnikov je bilo 20, kočarjev 32. V upravnem oziru so spadali pod občino Stara Loka in škofjeloški srez (okraj), ki je kot najmlajši v dravski banovini nastal leta 1936. Prej so bili del kranjskega okraja. Vas je bila prometno dobro povezana s Škofjo Loko in Ljubljano. Še posebej po letu 1929, ko je

taboru, ki se je z zasedbo Sudetov in priključitvijo Avstrije leta 1938 podal na osvajalski pohod. Do leta 1941 je bila Jugoslavija že z vseh strani obdana s članicami trojnega pakta in le vprašanje časa je bilo, kdaj se jim bo pridružila.

Politično podobo Godešiča so v medvojnem obdobju krojile različne stranke. Na volitvah leta 1921, ko so se v sosednjih Retečah in Gorenji vasi volilci večinoma odločili za Slovensko ljudsko stranko, je ta na Godešiču dobila le tretjino glasov. Drugo tretjino so volilci namenili Samostojni kmečki stranki in prav

²⁶ France Štukl, Sprehod po vaših ročeški župnije, v: Kronika župnije Reteče, Zbornik ob 150-letnici obstoja župnije Reteče pri Škofji Loki, Reteče 2001, str. 329–331.

²⁷ Občina Stara Loka, vas Godešič, v: Krajevni leksikon dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 581.

med njima stekla redna avtobusna proga. Avtomobili so bili redkost, prav tako motorji. Prvi avto v vasi je leta 1938 kupil industrialec Hieronim Demšar, prvi motor leto za njim krojač Anton Bobnar. Najbližja železniška postaja je bila sprva na Trati. Železniško postajališče v Retečah so slovesno odprli šele 11. julija 1926. Že naslednje leto je kopalni vlak pripeljal iz Ljubljane prve kopalce. Ti so potem prihajali leto za letom in se na kopaljšču pod Gorenjo vasjo predajali toplemu soncu in osvežilni reki Sori.

Igranje iger je bilo polna tri desetletja osrednja kulturna dejavnost na vasi. Domači igralci so se maja 1938 z igro Dva para se ženita prvič predstavili na odru godeškega gasilskega doma.

Kmalu zatem, ko so v začetku dvajsetih let v Skalcah (pri Veštru) zgradili novo elektrarno, se je obdobje novodobne luči začelo tudi na Godešiču. Prve žarnice so leta 1927 zasvetile v gasilskem domu in cerkvi, kjer so prvo montirali v zakristiji in drugo – prenosljivo – na podstrešju oz. v zvoniku. V njem so od leta 1922 zvonili novi zvonovi, ki jih je izdelala Kranjska industrijska družba na Jesenicah in za katere so vaščani prodali soseskino njivo Cerkovnico, da so jih lahko plačali. Godešani so nove zvonove pričakali s številnimi mlaji in venci, župnik pa je s seboj prinesel fotoaparat, vendar se fotografske plošče niso ohranile.

Družabno življenje vaščanov se je v prvih povojnih letih odvijalo v okviru raznih cerkvenih društev in bratovščin, ki so delovale pod budnim očesom reteškega župnika Janeza Meršolja. Še posebej dejavne so bile Marijine družbe in Katoliško prosvetno društvo. V obojih so sodelovali tudi Godešani, dokler niso leta 1933 v okviru gasilskega društva organizirali svojega dramskega odseka. V začetku so še igrali na odru reteškega prosvetnega doma, po dograditvi lastnega odra (1938) pa v dvorani godeškega gasilskega doma. Prva igra na domačem odru je bila Dva para se ženita. Z igranjem so nadaljevali do srede 60. let, ko je dramska dejavnost popolnoma zamrla. Prav tako dejavni so bili gasilci. Leta 1919 so dokončali gradnjo gasilskega doma, ki so jo načrtovali že desetletje pred tem, a jim je vojna prekržala namene. Sredi 20. let so dogradili še stolp za sušenje cevi in napeljali elektriko ter leta 1932 kupili novo motorno brizgalno. Telovadci so se združevali v vrstah klerikalnega Orla, katerega pobudnik je bil župnik Meršolj, in liberalnega Sokola, ki ga je ustanovil učitelj Edvard Vidic. Njuno delo je dajalo pečat širši okolici. Meršolj je ostal v reteški župniji polnih 30 let, Vidic 24. Odšel je leto pred izgradnjo nove šole, ki so jo slovesno predali namenu 30. oktobra 1938. Šola je takrat veljala za eno najlepših in najmodernejših na Gorenjskem in je rešila hudo prostorsko stisko, s katero so se ubadali dolga leta. Iz dvorazrednice je postala štirirazrednica, ki je brez težav sprejela osem oddelkov šolske mladine. Še dolgo v čas po drugi svetovni vojni jo je vodil učitelj in zborovodja Lovro Korenčan.

Naravne nesreče so se priteple tu in tam. Huda suša leta 1921, ko se je živo srebro dvig-

Ob poplavih je narasla Sora prestopala bregove in spreminjala strugo. S t. i. širmanjem so jo domačini želeli spraviti nazaj v staro strugo. (foto: Jože Gaber)

hov in druge robe, ki so na hišnih dvoriščih še dolgo potem spominjali nanjo.²⁸ Podobno je bilo poleti 1933, ko je Sora spet močno narasla in prestopala bregove, vendar Godešanom ni napravila velike škode in se je le vrnila nazaj v staro strugo. Poletne nevihte so pogosto spremljale toča in strele. Leta 1937 je strela udarila v zvonik godeške cerkve in poškodovala omet na stropu v zakristiji in električno napeljavu.

Ob koncu 30. let so se črni oblaki začeli zgrinjati nad vso Evropo. Na Godešiču se je vso zimo 1940/41 zadrževalo okoli sto pretežno srbskih vojakov, ki domačinom niso ostali v dobrem spominu. Splošna mobilizacija vseh za vojsko sposobnih moških je sledila 31. marca 1941. »Skoro od vseh hiš vpoklicani možje in fantje. Ljudje morali oddajati konje, vole in vozove za vojsko. Ceste polne voz in živine, ki jo gonijo proti Škofji Loki«, je v kroniko zapisal župnik Štular.²⁹

Vojna se je začela na cvetno nedeljo, 6. aprila 1941. Starojugoslovanski vojski ni uspelo zadržati prodirajočih Nemcev, Italijanov in Madžarov, ki so hoteli zasedati slovensko ozemlje. V Škofjo Loko so 14. aprila prvi vkorakali Italijani, a so se morali že po nekaj dneh umakniti pred Nemci. Ti so na okupiranih ozemljih vpeljali svoj okupacijski sistem in novo civilno upravo. Dne 1. septembra so ukinili škofjeloški okraj in ga združili s kranjskim v kranjsko okrožje. Dotedanjo občino Stara Loka, kamor je spadal tudi Godešič, so priključili škofjeloški. Uvajati so začeli »novi red«. Posvetna in cerkvena inteligenca sta bili prvi na udaru. Župnik Štular in učiteljica Dietrihova sta se umaknila v Ljubljansko pokrajino, učitelja Korenčana so Nemci aretirali in odpeljali v Begunje, učiteljico Erženovo pa izselili v Srbijo. Vpeljali so nemško šolo, vrtec in različne krajske nemške jezikovne tečaje. Načrtno ponemčevanje je trajalo do oktobra 1943, ko sta vrtec in šola prenehala delovati. Da izpraznjenih prosto-

nilo krepko čez 30 °C, je izpraznila vse kapnice, tako da so morali vodo dovažati od drugod. Zato pa je dolgotrajno sušno obdobje dobro delo pšenici, ki že dolgo ni tako dobro obrodila, medtem ko so bili jesenski pridelki precej grintavi. Povsem drugače je bilo leta 1926, ko je na širšem škofjeloškem območju pustošila strahotna povodenj. A kot je zapisal župnik Meršolj, je ljudem več prinesla kot odnesla. Narasla Sora je na nekaterih mestih odtrgala kose zemlje, drugod pa naplavila polno lesa, pohištva, kovaških me-

²⁸ Judita Šega, Župnija v obdobju med svetovnima vojnama (1918–1941), v: Kronika župnije Reteče, Zbornik ob 150-letnici obstoja župnije Reteče pri Škofji Loki, Reteče 2001, str. 128.

²⁹ Župnijski arhiv Reteče, Kronika II, str. 2.

Skupinska slika godeških fantov pred odhodom v partizane in nemško vojsko, ki jo je 3. decembra 1942 napravil fotograf Jože Gaber. Prva vrsta na tleh: Peter Krajnik (Jurcov), Jože Križaj (Čikov), Franc Avguštin (Kovačev). Druga vrsta: Domin Volič (Jakov), Drago Bizovičar (Vabtarjev), Albin Igličar (Tišlarjev), Karel Keber (Kebrov), Matevž Križnar (Matičkov), Franc Bernard (Bernardov), Stane Bertoncej (Matjažev). Tretja vrsta: Peter Krajnik (Hrastnikov), Avgust Krajnik (Jurcov), Ivan Krajnik (Hrastnikov), Peter Križnar (Matičkov), Vinko Hafner (Lovričkov), Franc Habjan (Šimnov), Jože Habjan (Šimnov), Ivan Krajnik (Rudarjev), Filip Rant (Uršn). Četrta vrsta: Peter Jugovic (Prharjev), Ludvik Avguštin (Matevžev), Franc Križaj (Čikov), Anton Čarman (Tapolski), Franc Avguštin (Matevžev), Feliks Kuvalt (Tonačev), Ivan Avguštin (Kovačev), Anton Krajnik (Rudarjev), Martin Kavčič (Jamnikov). (foto: Jože Gaber)

rov ne bi mogli uporabiti Nemci, so partizani šolo v noči z 22. na 23. julij 1944 požgali. Isto noč so minirali tudi izpraznjeno župnišče in prosvetni dom. Cerkev so pustili nedotaknjeno. Najnujnejše pastoralne naloge je v času vojne opravljal starološki župnik Rudolf Besel, ki je na širšem loškem teritoriju skrbel še za 19 drugih župnij.

Poleg uradnega nemškega režima se je že jeseni 1941 začel organizirati ilegalni partizanski. Že oktobra 1941 je bil ustanovljen vaški odbor Osvobodilne fronte, ki je ob ustanovitvi štel sedem članov. O tem priča spominska plošča na Kebrovi hiši, kjer so potekali njihovi sestanki. Člani odbora so zbirali orožje, hrano, obleko, agitirali med ljudmi in vzdrževali stike z aktivnimi partizani v gozdovih. S socialistično miselnostjo so se spoznali že v 30. letih v velikih industrijskih obratih na Trati, Jesenicah in v Kranju. Prvi med njimi, kot npr. Franc Križnar (Matičkov), so v partizanske enote vstopili že decembra 1941, večina pa leta 1943, ko so Nemci začeli mobilizirati tudi vojaške obveznike z zasedenih ozemelj. Godešani so svojo partizan-

sko pot ponavadi začeli v Loški četi Gorenjskega odreda in jo potem nadaljevali v raznih večjih partizanskih sestavih. Posamezniki so napredovali do visokih položajev. Podobno kot drugod jih lahko razdelimo v dve skupini: prve, ki so se za vstop odločili sami od sebe, in druge, ki so prišli vanje z novačenjem. Do leta 1943 je namreč za vstop v partizane veljalo načelo prostovoljnosti. Takrat pa so partizani, da bi preprečili mobilizacije slovenskih fantov v nemško vojsko, začeli novačiti; če ni šlo prostovoljno, tudi z političnim in moralnim pritiskom. Med drugo svetovno vojno je v različnih partizanskih enotah aktivno sodelovalo 49 borcev, na terenu pa še 36 terencev. Vojaški spopadi so zahtevali 12 žrtev, eden med njimi – Ivan Franko – Zrinjski – je padel v bližnjih Dobravah. V taboriščih na Rabu, v Buchenwaldu in Mauthausnu so umrli štirje, dva sta bila ustreljena kot talca, usoda enega ujetega partizana ni znana.

Nemški okupator je vojaško obveznost na Gorenjskem uvedel leta 1942, kmalu po novem letu 1943 pa začel z vpoklici. Po neuradnih podatkih je bilo v nemško vojsko vpoklicanih nekaj deset Godešanov. Prvih devet fantov, starih okoli 20 let, je pozive prejelo že januarja, februarja pa še naslednjih devet, vendar ta skupina ni nikoli oblekla nemške vojaške uniforme, ker so jo na predvečer odhoda mobilizirali partizani. Zadnji obvezniki so nemške pozive prejeli poleti 1943. Vpoklicu je najprej sledilo trimesečno uvajalno obdobje – vojaške vaje in nato fronta. Večina godeških fantov je šla na rusko bojišče, posamezniki tudi v Francijo. Tisti, ki so imeli srečo in jih ni zadela sovražnikova krogla ali doletelo rusko ujetništvo, so se že med prvim dopustom pridružili partizanskim in domobranskim enotam na Loškem, kjer so dočakali konec vojne. V nemških vojaških sestavih je med vojno umrlo pet Godešanov, vsi na ruski fronti. Feliksa Kuralta, ki je ostal invalid brez enega očesa, so Nemci že v času vojne oprostili nadaljnje vojaške službe.

Gorenjsko domobranstvo, kamor je pristopilo le par posameznikov z Godešiča, se je začelo pojavljati pozimi 1943/44. Vzroki, ki so jih pripeljali v njihove vrste, so bili zelo podobni. Prevladujeta dva: nezadovoljstvo v partizanskih enotah, kamor so bili mobilizirani, in strah pred brezbožnim komunizmom. Najbližja domobranska postojanka je bila v Škofji Loki. Tja so zvečer odhajali na stražo, čez dan pa delali doma. Ob koncu vojne so se z drugimi domobranci umaknili na Koroško, od koder so jih zavezniki vrnili nazaj. Najprej na loški grad, kjer so se njihove poti

dokončno razšle. Lovra Gorjanca so najverjetneje usmrtili nad Zmincem, preostale tri ujetnike pa so poslali naprej v Škofje zavode v Šentvidu, kjer se je za njimi izgubila vsaka sled. Najverjetneje so življenje končali v prostranstvih Kočevskega roga.

Vojna ni prizanesla niti civilnemu prebivalstvu. Zaradi takšnih in drugačnih razlogov in interesov je zahtevala življenja petih civilistov. Vsi so bili žrtve partizanskih likvidatorjev.

*Postavljanje mlaja ob prvih povojnih volitvah leta 1946.
(foto: Jože Gaber)*

Težko pričakovani konec vojne je za domačine pomenil predvsem konec štiriletnega gorja in negotovosti ter ponovno svobodo, za Kovačeve in Hrastnikove pa začetek dolgega in bridkega izgnanstva. Vojna za osvoboditev je bila končana, revolucija izpeljana do konca. Razvijati se je začel nov družbeni sistem in novi organi oblasti, ki so imeli svoje zametke v medvojnih, takrat še ilegalnih krajevnih odborih Osvobodilne fronte. Godešič je v prvih povojnih letih spadal pod Krajevni narodno-osvobodilni (ljudski) odbor Reteče, ki se je prvič sestel 20. avgusta 1945. Predstavljal je najnižjo stopnjo ljudske oblasti in kot tak je imel zelo širok delokrog. Izvedel je popis vojne škode, reševal aktualno problematiko narodne imovine, prijavljal med vojno storjene zločine, pisal karakteristike, skrbel za izvedbo volitev in organizacijo udarniškega dela. Jeseni 1945 je organiziral prekop padlih borcev na reteško pokopališče. Preskrba z živili je bila strogo nadzorovana. Za potrebe Okrajnega ljudskega odbora so vsako leto popisovali posevke, pridelke, živino in sadno drevje. Na podlagi teh popisov je oblast odmerjala obvezno oddajo. Ta je kmeta hudo bremenila, saj mu je pobrala velik del pridelka in kljub agrarnemu značaju vasi povzročala pomanjkanje. Pritisk na kmete, še posebno tiste, ki se niso uklonili socialističnemu združništvu, je bil velik. Kmetje, do tedaj navajeni zasebnega kmetijstva, so imeli vse preveč pripomb, da bi kolektivno obdelovanje zemlje lahko zaživel tako, kot je bilo prvotno zamišljeno. Odkrita, a za tisti čas napačna beseda, je enega pripeljala v zapor. Osrednjo vlogo so dobile splošne kmetijske zadrugе, ki so pod svojim okriljem postopoma združile vse nekdanje ozko specializirane zadrugе (strojne, obdelovalne idr.). Na Godešiču je tako poleti 1949 nastala Kmetijsko-obdelovalna zadruga Prešeren, ki je združila vse tedanje godeške in reteške zadrugе. Predstavljala je zadrugo novega socialističnega tipa, v katero je bilo, bolj po sili kot prostovoljno, vključenih 16 kmetov. Njihovo delo je bilo ozko specializirano. Eden je redil samo prašiče, drugi krave, tretji telice itd. Vsako leto so jim v obdelavo ponujali nove kose nacionalizirane zemlje, ki je zadrugarji niso hoteli prevzeti. Počasi so začeli izstopati iz zadrugе in leta 1952 je že bila v likvidaciji.³⁰

Privatna obrt je bila po vojni zatirana. Vaški obrtniki, predvsem starejši, so še nekaj časa vztrajali, mlajši pa drug za drugim začeli odjavljati svojo dejavnost in si iskati zaslužka v družbenem sektorju. Gostilna je leta 1948 še obratovala, trgovino z mešanim blagom pa je Janez Novinc (Tonk) zaprl. Novo trgovino je odprla Kmetijska zadruga.

Sredi 60. let so domačini s prostovoljnim delom zgradili novo trgovino z mesnico in prostore krajevne skupnosti. Na sliki so Drago Hafner, Ivan Avguštin, Franc Krajnik in Peter Bobnar pri postavljanju opaža za betoniranje. (foto: Jože Rant)

³⁰ France Štukl, Sprehod po vasi reteške župnije, v: Kronika župnije Reteče, Zbornik ob 150-letnici obstoja župnije Reteče pri Školji Loki, Reteče 2001, str. 319–320 in 332–334.

Zaplembne postopke, ki so potekali v prvih povojnih letih, je vodil škofjeloški okraj in po njegovi ukinitvi (1948) kranjski. Na Godešiču so zaplenili celotno posest Janca Avguščina (Kovačevega) in Janeza Krajnika (Hrastnikovega), ki sta se po vojni z družinama umaknili na Koroško. Nacionalizacija je zajela pilarno pok. Ludvika Habjana. Okrajni ljudski odbor Kranj jo je z odločbo decembra 1948 uvrstil med državna industrijska podjetja lokalnega pomena in jo dodelil v upravljanje KLO Reteče. Zaposlovala je 8 delavcev, kasneje 15. Leta 1951 so se preselili na novo lokacijo v Reteče. Pilarna in njeni novi prostori so bili osnova kasnejšega podjetja Corona.³¹ Agrarna reforma Godešanov ni prizadela, ker nobeno posestvo ni vključevalo več kot 25 ha obdelovalnih zemljišč. Bolj so bili na udaru v začetku 60. let, ko so morali številni godeški kmetje zamenjati svoje njive na Sorškem polju za njive iz fonda Splošnega ljudskega premoženja, da so Kmetijskemu posestvu in zadrugi omogočili čim bolj sklenjene komplekse obdelovalne zemlje.

Krajevni ljudski odbor Reteče je deloval do leta 1952, ko je bil priključen škofjeloški občini. Ta se je v naslednjih desetletjih različno imenovala in imela različen teritorialni obseg. V upravnih organih so vedno sodelovali delegati s terena. Krajevna skupnost Godešič je bila ustanovljena leta 1963 in skrbi predvsem za komunalne zadeve v vasi. Pred njo je deloval t.i. krajevni odbor, ki ga je vrsto let vodil Franc Križaj (Petriček). Dejavnost odbora je bila ob koncu 50. let usmerjena v napeljavo vodovoda, ki so ga domačini gradili v lastni režiji. Zanj je morala vsaka hiša skopati 33 m jarka za vodovodne cevi. Ta se je začel pri križišču za Lipico in končal na koncu vasi v smeri proti Retečam. Prav tako so med letoma 1964 in 1966 udarniško gradili prvo trgovino, mesnico in družbene prostore, kamor so se po dograditvi preselile družbenopolitične organizacije na vasi in Športno društvo Kondor. Krajevno skupnost je v tem času vodil Franc Bertoncelj (Krašucov).³²

Železnica je ravno takrat elektrificirala progo, cestno podjetje pa izvedlo asfaltiranje glavne ceste skozi vas. Ta je še tekla po stari trasi, ki je pri trgovini zavijala levo in vodila mimo gasilskega doma naprej proti Retečam. Izgradnja nove ceste, ki je traso v ravni črti potegnila čez Gosarjev vrt, sodi v 70. leta. Takrat so domačini iz sredstev samoprispevka začeli graditi športno igrišče pri bifeju, asfaltirali večino vaških poti, obnovili javno razsvetljavo in popravili brv v Traškem grabnu. Dvajset hiš je dobilo telefonske priključke. Odpirale so se nove zidalne površine na Muri in ob stari cesti, kjer je nastalo novo naselje eno- in dvodružinskih hiš. Domačini so vsako leto pobirali vstopnino na motociklističnih dirkah v Škofji Loki in se družili na balinišču pri bifeju. Nekoč zelo razširjeno dramsko dejavnost sta izpodrinila kino in televizija. KUD brata Križnar je obstajal le še na papirju. Socialistično samoupravljanje je delovalo v polnem razmahu. Delovale so številne komisije in vse družbeno politične organizacije, zelo aktivni so bili gasilci in Športno društvo Kondor.

Osemdeseta leta je zaznamovala prenova trgovine in družbenih prostorov, ki je bila povezana s številnimi zapletli in dolgoročnimi posledicami. Na področju infrastrukture je postala vas bogatejša še za nov pločnik ob glavni cesti in številne telefonske priključke. Dne 18. aprila 1986 so se Godešani poklonili spomenu rojaka dr. Jožeta Ranta in mu na pročelju rojstne hiše pri Rudarju odkrili doprsni kip, delo akademskega kiparja Toneta Logondra. Jože Rant je eden

³¹ France Štukl, Sprhod po vseh retečske župnije, v: Kronika župnije Reteče, Zbornik ob 150-letnici obstoja župnije Reteče pri Škofji Loki, Reteče 2001, str. 330.

³² Jože Hafner, Krajevna skupnost Godešič v zadnjih desetletjih, v: Godešič skozi tisočletje 1006–2006, Godešič 2006, str. 154–156.

od treh Godešanov, ki imajo svoje geslo v Enciklopediji Slovenije. Širša javnost ga pozna kot ustanovitelja Stomatološke klinike v Ljubljani, odličnega zobozdravnika in predavatelja, ki je bil zraven tega še velik ljubitelj narave, rojstne vasi in Sorškega polja, strasten lovec, kinolog in numizmatik. Vrata njegove ambulante so bila Godešanom vedno na stežaj odprta. Leta 1980 je Krajevna skupnost Godešič začela izdajati vaško glasilo Dobrave, ki izhaja še danes in vaščane enkrat do dvakrat letno seznanja z aktualno vaško problematiko. Krajevni praznik s podelitvijo priznanj in pohval za prizadevno delo v krajevni skupnosti, ki so ga praznovali vsako leto 14. oktobra, so po osamosvojitvi Slovenije opustili.³³

Najmlajše obdobje v zgodovini vasi se začneja z zmagom demokratične opozicije Slovenije (DEMOSA) na volitvah v republiško skupščino aprila 1990. Ena temeljnih nalog takratne vlade in Demosa je bila osamosvojitve Slovenije. Pri tem jih je podpirala velika večina Slovencev. Godešani so skupna hotenja najbolj nazorno potrdili z rezultatom na plebiscitu za samostojno Slovenijo, ki se ga je udeležilo 96 odstotkov vseh volilnih upravičencev. Za samostojno državo je glasovalo 97,25 % volilcev. Posledice »nepokorščine« so sledile junija 1992, ko je potekel polletni rok, ki se je zaključil s slovesno razglasitvijo neodvisne države Slovenije, 26. junija 1991. Naslednje jutro so nas v vseh večjih mestih presenetili tanki in druga vojaška vozila Jugoslovanske armade. Začela se je enajstdnevna vojna za neodvisnost, v kateri je v enotah Teritorialne obrambe aktivno sodelovalo 17 Godešanov. Trije so bili razporejeni v štaba v Škofji Loki in Ljubljani, preostali na bojna mesta na Brniku in Ljubelju. Vsi se še prav dobro spomnijo napetih trenutkov, v katerih so se občutki patriotizma mešali z negotovostjo in strahom, kaj bo prinesla prihodnost. Za vse se je vojna srečno končala. Takratni obrambni minister Janez Janša jim je še istega leta za njihov doprinos pri obrambi domovine podelil posebno priznanje.³⁴

Po odpravi razvejenega sistema socialističnega samoupravljanja s številnimi odbori in komisijami (1990) je ostal le še 7–15 članski svet, ki so ga decembra 1990 že volili po novem. Nadaljeval je z zastavljenimi nalogami iz pretekega mandata in številnimi novimi. Največ sredstev in prostovoljnega dela je bilo v zadnjem desetletju in pol usmerjenega v komunalno dejavnost. Makadamski cesti na Produ in od Samca do bifeja sta dobili asfaltno prevleko, drugod so zalivali razpoke in luknje in nasipavali makadamske poti. Na večih mestih so uredili odvodnjavanje, ki je bilo ob nalivih in taljenju snega pereč problem. Poskrbljeno je za pluzenje

Doprni kip prof. dr. Jožeta Ranta na Rudarjevi hiši na Godešiču (foto: Andrej Rant)

³³ Jože Hafner, Krajevna skupnost Godešič v zadnjih desetletjih, v: Godešič skozi tisočletje 1006–2006, Godešič 2006, str. 166–170.

³⁴ Aleksander Igličar, Osamosvojitve Slovenije, v: Godešič skozi tisočletje 1006–2006, Godešič 2006, str. 182–187.

snega in v dogovoru z Loško komunalo za odvoz smeti in kosovnih odpadkov. Nogometno igrišče na Produ je bilo na novo zatravljeno, igrišče pri bifeju pa elektrificirano in opremljeno z igrali za otroke. Kadar so temperature dovolj nizke, igrišče zaledenijo. Odziv drsalcev vseh starosti je vedno zelo velik. V letošnjem letu je bila temeljito obnovljena fasada tamkajšnjega bifeja, že leta 2002 pa park sredi vasi. Prenovljeno podoba kaže tudi podružnična cerkev sv. Miklavža. V njenem zvoniku od letos spet zvonijo štirje bronasti zvonovi, ki so jih ulili v žalski livarni. Na dan cerkvenega žeganja (1. oktobra) jih je blagoslovil nadškof Alojz Uran. Vsa potrebna sredstva za obnovo cerkve in nakup novih zvonov so zbrali domačini sami. Veliko so pomagali tudi s prostovoljnim delom. To velja tudi za prenovu prostorov krajevne skupnosti in večnamenske dvorane. Zaradi večje prometne varnosti je bil letos zgrajen pločnik od Rudarja do križišča pri trgovini z vso ustrežno razsvetljavo.⁵⁵

Ostaja pa še vrsta problemov in izzivov. Domačini težko čakajo napeljavo kanalizacije in širitve ceste na Matajcevih, ljubitelji športa pa večje in predvsem višje večnamenske dvorane, ki bi omogočala igranje moštvenih športov. Kmetje se bojijo zapiranja dveh prehodov čez železniško progo, s katerimi pretijo Slovenske železnice. Obeta se nova cesta ob Traškem grabnu, ki bo novo industrijsko cono onkraj železniške proge povezala z glavno cesto. Ideje iz 90. let, ko so občinske oblasti želele zgraditi poslovno-industrijsko cono na Produ, se na srečo niso uresničile. Prod ostaja takšen, kot je, z vso pisanostjo rastlinskega in živalskega sveta. Nerealizirane so ostale tudi ideje o novi občini Trata, kamor so vaščani tamkajšnje krajevne skupnosti želeli vključiti tudi sosednje vasi, med njimi tudi Godešič. Zaradi premajhnega odziva ljudi projekta niso nadaljevali. Prav tako ne prenumeriranja vasi, ki je bilo še posebej aktualno leta 1992. 'l'krat je ravno tekla akcija postavitve dveh spominskih plošč v cerkveni lopi. Na prvi so zapisala imena vseh žrtev prve svetovne vojne, na drugi pa so bila prvotno vklesana imena vseh žrtev druge svetovne vojne. Zdaj partizanskih žrtev ni več navedenih na njej. Njihova imena so morala, na zahtevo Zveze borcev, izbrisati. Tako je sprava v praksi potekala na Godešiču.

Ne glede na različne interese in hotenja pa so prav letošnja praznovanja ob tisočletnici pokazala, da Godešani znajo stopiti skupaj, kadar je to potrebno. Dokaz za to je okoli 60 prireditev, ki so se zvrstile skozi vse leto. Pripadnost vasi na svoj način dokazuje tudi vsakoletna prireditev Glasbeni večer na vasi, ki je postala že tradicionalna in se vsako leto na kresni večer odvija na prostoru pred cerkvijo sv. Miklavža. Tu v neposredni bližini raste lipa, zasajena v spomin na slovensko osamosvojitve. Za nove rodove Godešank in Godešanov in naslednjih tisoč let.

Nove bronaste zvonove je 1. oktobra 2006 blagoslovil nadškof dr. Alojz Uran. (foto: France Stele)

⁵⁵ Jože Hafner, Krajevna skupnost Godešič v zadnjih desetletjih, v: Godešič skozi tisočletje 1006–2006, Godešič 2006, str. 170–181.